

УДК 378.147:811.512.154

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ОБУЧЕНИЯ КЫРГЫЗСКОМУ ЯЗЫКУ ПО УРОВНЯМ ВЛАДЕНИЯ ЯЗЫКОМ

Н.К. Сегизбаева

Данная статья посвящена проблемам преподавания кыргызского языка по уровням владения языком. Кратко рассматриваются история зарождения понятия уровней владения языком в США и Европе, проблемы, связанные с преподаванием кыргызского языка по уровням владения, деления дидактического материала на эти уровни.

Ключевые слова: лингводидактика; методика преподавания языков; обучение языкам; кыргызский язык как второй; уровни владения языком; компетентностный подход; языковая компетенция.

MODERN CONDITION OF LEARNING KYRGYZ LANGUAGE BY LANGUAGE SKILLS LEVELS

N.K. Segizbaeva

This article is devoted to problems of teaching Kyrgyz language on levels of proficiency in language. The paper considers short history of origin of concept by skills levels in language of the USA and Europe, the problems connected with teaching Kyrgyz by skills levels, dividing didactic material into these levels.

Keywords: language pedagogy; methodology of teaching languages; teaching languages; Kyrgyz as a second language; language proficiency; competency-based approach; linguistic competence.

Улуттук тилди башка улуттардын өкүлдөрүнө тил өздөштүрүү деңгээлдери боюнча үйрөтүүнү лингводидактикадагы акыркы жетишкендиктердин бири катары бааласак болот. Кайсы бир улуттук тилди тил өздөштүрүү деңгээлдери боюнча үйрөтүү теориясы менен практикасы дароо эле пайда болгон жок. Буга чейин лингводидактика өзүнүн азыркы абалына жетүүдө бир нече стадиялардан өткөн. Советтер Биримдиги (Союзу) мейкиндигинде, анын ичинде Кыргызстанда, Н.М. Шанский тарабынан 1969-жылы киргизилген “лингводидактика” өзүнө окутуучу (мугалим) тарабынан тил үйрөтүү процесси менен окуучулар тарабынан тилди өздөштүрүү процессин тең камтыган илим катары каралса [1], Батышта тил үйрөтүү теориясы менен практикасы эки багытта: окутуучулар үчүн көмөкчү болгон “Чет тилдерди окутуу” жана окуучуларга арналган “Чет (экинчи) тилди өздөштүрүү” дисциплиналар катары өнүккөн [2]. Тилдерди үйрөтүү теориясында “грамматикалык-котормо методу” (негиздөөчүлөрү – Й. Сейденстуккер, К. Плётц) [3, с. 49–50], “Гуэндин сериялар методу” (негиздөөчүсү – Ф. Гуэн) [3, с. 51–52], “түз метод” (негиздөөчүлөрү – Дж. Ричардс, Т. Роджерс) [4], “окуу (тексттерди түшүнүп окуй алуу) методу” (негиздөөчүсү – М. Уэст) [5] “аудио-лингвалдык метод” (негиздөөчүлөрү – Г. Пальмер,

Ч. Фриз, Р. Ладо) [6], “оозеки мамиле кылуу методу” (негиздөөчүсү – А.С. Хорнби) [7], “окутуунун когнитивдик (билим алуу) коду” (негиздөөчүлөрүнүн бири – Н. Хомский) [8], “эмоциялык гуманисттик метод”, “коммуникативдик метод” (негиздөөчүлөрү жана калыптандыруучулары – Д. Хаймс, М. Холидей, Е.И. Пассов) [9], “суггестопедия” (негиздөөчүсү – Ю. Лозанов) [10], “жалпы физикалык реакция”, “табигый мамиле кылуу” [3, с. 71–74] сыяктуу жана көптөгөн башка методдоруна арналган эмгектерде тил өздөштүрүү деңгээлдерине аныктамалар берилбей, алар өзүнчө жиктелбей (классификацияланбай), алардын белгилери, деңгээлдерге бөлүштүрүү критерийлери ачык-айкын көрсөтүлбөй келген. Албетте, тилди жогоруда аталган методдор менен үйрөтүүдө тил өздөштүрүү деңгээлдерине кыйыр түрдө байланыштуу, “окутуунун башында, баштапкы стадияда”, “окуучулар белгилүү бир билимдерге, билгичтиктерге, көндүмдөргө ээ болгондо” деп айтылган фразалар методикалык адабияттарда колдонулуп келген. Түрдүү тил үйрөтүү методдорунун калыптануу жана өнүгүү стадияларында көңүл чордонунда биринчи кезекте айтылган методдорду айырбаштап турган жалпы принциптер, ошол принциптерди жүзөгө ашыруу жолдору, ыкмалары, каражаттары турган.

Тил өздөштүрүү деңгээлдери боюнча окутуу практикасы жана ошол практикадан келип чыккан теориялык жалпылоолор тил үйрөтүү процесси коммерциялык жолго түшкөндө гана ачык-айкын белгилене баштаган. Мына ушул жобону методист К.А. Биялиев АКШнин Провиденс шаарында 1878-жылы негизделген М. Берлиц эл аралык корпорациясына кирген Нью-Йорк шаарындагы “ELS Language Centre” борборунун ишмердүүлүгүн иликтеген эмгегинде тастыктаган [3, с. 76–89]. М. Берлиц корпорациясында дүйнөдө эң эле кеңири тараган англис тилин экинчи тил катары үйрөтүүнүн жалпы курсу 12 деңгээлден турат (101, 102, 103 – “баштооч деңгээлдер”, 104, 105, 106 – “ортоңку деңгээлдер”, 107, 108, 109 – “жогорку деңгээлдер”, 110, 111, 112 – “чебер деңгээлдер”). 109 деңгээлин ийгиликтүү аяктап, сертификат алгандар АКШнын ар кандай, түрдүү багыттардагы жогорку окуу жайларына тапшырууга укуктуу болушат. Бул АКШдеги өлкөнүн жалпы өнүгүшүнө байланыштуу калыптанган англис тилин үйрөтүү теориясы менен практикасына карата учкай берилген маалымат.

Ал эми англис тилинин мекени жана аны дүйнөлүк тил статусуна жеткирген Улуу Британияда учурда тил өздөштүрүү деңгээлдери англис тилин үйрөтүү боюнча эң эле бай тажрыйбага ээ болгон Оксфорд университетинин аракети менен төмөнкүдөй алты деңгээлге жиктелген: баштооч деңгээл (Beginners), тилди жөнөкөй түрдө колдоно билүү деңгээли (Elementary), Орто деңгээлден ылдыйкы деңгээл (Lower Intermediate), орто деңгээл (Intermediate), ортодон жогору деңгээл (Upper Intermediate) жана алгалаган деңгээл (Advanced) [11]. Ушул жогоруда белгиленген деңгээлдер Европа Биримдигинин тил саясатынын калыптанышына жана өнүгүшүнө, “Азыркы тилдер: таанып билүү, окутуу, баа берүү. Жалпы европалык компетенция. Страсбург, 1996” (COMMON EUROPEAN FRAMEWORK OF REFERENCE FOR LANGUAGES: LEARNING, TEACHING, ASSESSMENT. Language Policy Unit, Strasbourg 1996) аттуу программалык документтин [12] кабыл алынышына өз таасирин тийгизген. Бул документте негизги үч деңгээл дагы кошумча экиге бөлүнгөн:

А деңгээли Тилди эң жөнөкөй түрдө колдоно билүү	В деңгээли Тилди эркин колдоно билүү деңгээли	С деңгээли Тилди мыкты колдоно билүү деңгээли
А-1 – жан сактоо деңгээли (Breakthrough) А-2 – босогого чейинки деңгээл (Waystage)	В-1 – босого-лук деңгээл (Threshold) В-2 – босоголук алгалаган деңгээл (Vantage)	В-1 – бийик деңгээл (Proficiency) В-2 – тилди мыкты колдоно билүү деңгээли (Mastery)

Жалпысынан мына ушул документте тил өздөштүрүү деңгээли коммуникациялык (коммуникативдик) компетенцияга, башкача айтканда, чет (экинчи) тилди өздөштүрүп жаткан адам кайсы аракеттерди жасай аларына байланыштырылып берилген. Демек, тил өздөштүрүү деңгээли – бул коммуникациялык компетенцияны көрсөтө турган жана тил үйрөнүүчү аткара алган аракеттердин тутуму.

A1 (Beginner) же, башкача айтканда, баштапкы деңгээл. Бул деңгээлде күндөлүк тиричиликке байланыштуу лексика өздөштүрүлүп, базалык лексикалык кор калыптанат, эң жөнөкөй сүйлөмдөрдү түзүү көндүмдөрү пайда болот. Ошону менен бирге негизги грамматикалык көндүмдөр калыптанып, окуу жана жазуу жөндөмү пайда болот.

A2 (Elementary) билим-билгилердин жөнөкөй деңгээли. Бул этапта сөз кору кеңейтилет жана көбөйтүлөт, грамматикалык билимдер тереңдейт, окуу жана жазуу ишмердүүлүгү мурдагыдан жогору деңгээлде өткөрүлөт. Бул этаптан өткөндөн кийин белгилүү бир темага байланыштуу сүйлөшүүнү, керек болсо, дискуссияны өткөрүүгө, монологдорду түзүүгө кудурети жетип калат.

B1 (Pre-Intermediate) ортодон төмөн деңгээл. Бул деңгээлде тил үйрөнүүчү жакшы деп эсептей турган грамматикалык билимдерге, тийиштүү лексикалык корго ээ. Тил үйрөнүүчү дискуссияларга катышып, ага белгилүү болгон темалардын тегерегинде өз оюн билдирүүгө кудурети жетип, кадимки сүйлөө темпине жетишет. Окутуу процессинде иштиктүү кат алышуунун негиздерин өздөштүрүү этабы башталат.

B2 (Intermediate) орто деңгээл. Бул деңгээлди өздөштүргөн адам тил үйрөнүүчү күндөлүк жана кесиптик темалардын тегерегинде тез жана кеңири сүйлөй алат. Ал жаза билет жана атайын жеңилдетилбеген тексттерди кыйналбай окуй алат. Бул этапта иштиктүү этикетти терең өздөштүрүү башталат жана иштиктүү кат алышууну жүзөгө ашыруу көндүмдөрү өркүндөтүлөт. В2 деңгээлин өздөштүргөн студент чет өлкөлүк тил ЖОЖдоруна кирүүгө же башка адистиктердеги ЖОЖдордун даярдоо курстарына өтүүгө даяр болот.

C1 (Upper-Intermediate) ортодон жогору деңгээл. Деңгээлде тил өздөштүрүүчү тагаал тематикалык тексттерди түшүнгөнгө гана эмес, ушундай тексттерди түзгөнгө кудурети жетет. Кебинде тагаал түрмөктөр жана грамматикалык конструкциялар байкалат. Бул деңгээлдеги тил өздөштүрүүчү чет өлкөлүк окуу жайларына окууга кирүүгө жана чет өлкөдө иштөөгө даяр болот.

C2 (Advanced) алгалаган деңгээл. Бул деңгээлдеги тил үйрөнүүчү билими, билгичтиги жана көндүмдөрү боюнча окулуп жаткан тилдин өкүлүнүн

тил билүү деңгээлине жакын болот. Айырмачылыктарды тил адиси гана так ажырата алат.

Тил өздөштүрүү деңгээлдерине ата мекендик лингводидактикада биринчилерден болуп методист К.А. Биялиев көптөгөн илимий макалаларында, 2002-жылы “Жогорку окуу жайларында кыргыз тилин башка улуттарга окутуу методикасы” аттуу монографиясында [3], мына ушул принциптерге негизделип түзүлгөн “Кыргыз тили: жогорку окуу жайларындагы башка улуттардын студенттери үчүн окуу китебинде” [13], “Кыргыз тилин мамлекеттик тил катары колдоно билүү деңгээлдери” аттуу методикалык жетектемесинде [14] кайрылган. Андан соң аталган изилдөөчү “Кыргыз Республикасында 2014–2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасынын” [15] түзүүчүлөрүнүн бири катары ушул программага тил өздөштүрүү деңгээлдерин киргизүүнү сунуштаган.

Учурда кыргыз тилин эне тили, экинчи тил жана чет тили катары үйрөтүү методикасы калыптана баштады, бирок негизги иштер алдыда. Азыркы милдеттер – чет тилдеринде, көбүнчө англис тилинде жазылган, тил өздөштүрүү деңгээлдерине арналган методикалык эмгектерди кыргызча которуу, алардын жалпы мазмуну менен кыргыз тилчи, методист, окуу китеби авторлорун белгиленген эмгектерге талдоо жүргүзүлгөн изилдөөлөр аркылуу тааныштыруу, Батыштын зор тажрыйбасын жайылтуу, мамлекеттик билим берүү стандарттарына тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү, жогоруда аталган ар бир тил өздөштүрүү деңгээлине тийешелүү коммуникациялык компетенцияларды сыпаттоо, ошол компетенциялар пайда болушу үчүн керектүү темалык, лексикалык, грамматикалык минимумдарды иштеп чыгуу, кеп ишмердигинин рецепциялык жана продукциялык түрлөрүн өнүктүрүүгө керектүү дидактикалык материалдардын тутумун топтоо. Демек, кыргыз тилин деңгээлдер боюнча үйрөтүү – жаңыдан башталган иш жана бул иш көптөгөн аракеттерди талап кылууда.

Колдонулган адабияттар

1. Шанский Н.М. Русское языкознание и лингводидактика: сборник статей / Н.М. Шанский. М.: Рус. яз., 1985. 240 с.
2. *Celce-Murcia, Marianne.* (ed.) 1991. Teaching English as a Second or Foreign Language. Boston: Heinle & Heinle Publishers.
3. Биялиев К.А. Жогорку окуу жайларында кыргыз тилин башка улуттарга окутуу методикасы / К.А. Биялиев. Бишкек, 2007.
4. *Richards, Jack C.* Approaches and Methods in Language Teaching: A Description and Analysis / Richards, Jack C., & Rodgers, Theodore S. New York: Cambridge University Press, 1986.
5. *West M.* Learning to read a foreign language / M. West. London, 1955.
6. *Palmer H.E.* A Grammar of Spoken English on a Strictly Phonetic Basis / Palmer, H.E., and F.G. Blandford. Cambridge: Heffer, 1939.
7. *Hornby A.S.* A Guide to Patterns and Usage in English / A.S. Hornby. London: Oxford University Press, 1954.
8. *Chomsky N.* A review of B.F. Skinner’s Verbal Behavior. Language 35 (1): 26–58. 1959.
9. *Пассов Е.И.* Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е.И. Пассов. М., 1989.
10. *Lozanov G.* Suggestology and Outlines of Suggestopedya / G. Lozanov. New York: Gordon and Breach Science Publishers, 1979.
11. URL: <http://www.lsi.edu/en/language-learning-system.php>
12. Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment. Language Policy Unit. Strasbourg, 1996.
13. Биялиев К.А. Кыргыз тили: жогорку окуу жайларындагы башка улуттардын студенттери үчүн окуу китеби. 2-басыл / К.А. Биялиев. Бишкек: КРСУ, 2009.
14. Биялиев К.А. Кыргыз тилин мамлекеттик тил катары колдоно билүү деңгээлдери. Методикалык жетектеме / К.А. Биялиев. Бишкек, 2008.
15. Кыргыз Республикасында 2014–2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы.